સલામી સવારની..

કટ્ટર-સંગઠનો ફંડ-ફાળે, નચાવે આતંક!
આખી દુનિયાને ભયથી હચમચાવે આતંક!
બેરહેમો ભૂલકાં પર કચકચાવે આતંક!
આસ્થાળુઓને કચડી ખૂદ પણ મચાવે આતંક!

હાઈકુ

લાગે છે વાંકું!
'પેકેજ'નું આંગળું -
(કે) નાચ્યું નથી?!
(અમે પેકેજ માગ્યું જ નથી!)

કરે નૌટંકી -
કોર્ટ પાંજરે પણ -
છે બહુરૂપી...
(સ્ટંટબાજ હાર્દિક)

ચિંતન

ન ધર્મશાસ્ત્ર પઠતીતિ કારણં, ન અપિ વેદાધ્યયનં દુરાત્મનઃ ।
સ્વભાવ એવાત્ર તથા તિરિચ્યતે, યથા પ્રકૃત્યા મધુરં ગવાં પયઃ ॥

સુભાષિત રત્ન ભાંડાગારના 'સ્વભાવ વર્ણન'નામના બીજા પ્રકરણનો આ શ્લોક છે :

'ધર્મશાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કર્યો હોય અને વેદાભ્યાસી હોય એ જ કંઈ દુર્જન માણસનું સજ્જન હોવાનું પ્રમાણપત્ર નથી બની જતું. અર્થાત વેદાભ્યાસી અને ધર્મશાસ્ત્રોનો જ્ઞાની સજ્જન ન હોય એવું ફલિત નથી થતું. માણસની સજ્જન તો સારા સ્વભાવ પર આધારિત છે પછી ભલે ને તે તદ્દન અભણ કેમ ન હોય ! સ્વભાવ-પ્રકૃતિથી માણસ સારું-ખરાબ હોય છે. ગાયનું દૂધ સ્વભાવે જ મધુર હોય છે.' (જયારે લીંબડાનો રસ સ્વભાવે જ કડવો હોય છે.)

સ્વભાવ, પૂર્વજન્મના કર્મો અને પારિવારિક - સંસ્કાર દ્વારા મળે છે બાળક નાનું હોય ત્યારથી તેના સ્વભાવના દર્શન થઈ જાય છે કહ્યું છે કે 'પુત્રના લક્ષણ પારણામાંથી' - મોરનાં ઈંડા ચિતરવાં ન પડે' વગેરે...

બાળક ઈર્ષાળુ છે કે સંગ્રહખોર છે કે ઉદાર અને પ્રેમાળ એ તો નાનપણથી સમજાઈ જાય છે.

સુવિચાર

- ઉંમ્ર બીતી, સદિયાં ગુજરી, વહીં હે અબતક, અકલ કા બચપના - **જીગર મુરાદાબાદી**
- જિંદગી એટલે 'અપેક્ષિત વસ્તુઓનો અભાવ અને અનઅપેક્ષિત વસ્તુ માટે મુકાબલો' - **રાજુ રાવલ**
- 'સંશોધન' એટલે...
  'બધાએ જે જોયું હોય તે જોવું અને પછી કોઈએ ન વિચાર્યું હોય તે વિચારવું' - **ચિત્રલેખા**
- જે નથી મળ્યું તેની યાદી બનાવવાને બદલે જે મળ્યું છે,
  તેનો સદુપયોગ કરશો તો સંતોષ અને આનંદ બેવ પ્રાપ્ત થશે - **ઉમાશંકર જોશી**
- માત્ર બુદ્ધિ હોવી પૂરતું નથી, બુદ્ધિ સાથે સારાસારનો વિવેક ખૂબ જરુરી છે,
  જે સતત સત્સંગથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે - **ભક્તિસૂત્ર**
- દાન નહીં કરો તો ચાલશે પરંતુ હરામની કમાણી ન આવી જાય
  તેની કાળજી જીવનભર રાખવી ખૂબ જરુરી છે - **સ્નેહરશ્મિ** (સંકલન : દીપક વી. આસરા)

બોધકથા

આજકાલ વ્યવહારમાં એવું જોવા મળે છે કે દુર્જનો-કોભાંડીઓ-લાંચીયા અને ખોટા માણસોની જ બોલબાલા છે, લોકો તેમને જ પૂજે છે અને સુખ-સાહ્યબીમાં જ રહે છે. પણ, આ અંતિમ સત્ય નથી એમના જીવનનો અંત કેવો છે એ જ સત્ય છે. જેલ-ફાંસી-હોસ્પિટલની પથારીમાં જ તેવા લોકો મૃત્યુ પામે છે અને પછી કોઈ યાદ પણ નથી કરતું.

બે મિત્રોમાંથી એકની દૃષ્ટિ સમાજ અને આચરણ પ્રત્યે ખૂબ જ 'નકારાત્મક' હતી જયારે બીજો બધી બાબતના સારાં પાસાં, સદ્‌ગુણ જ જોતો.

પેલાની દલીલ હતી આજના જમાનામાં દુષ્ટો અને દુર્જનો જ સુખી છે સજ્જનો હેરાન-પરેશાન થાય છે. એવામાં શહેરમાં અનામત આંદોલનના હંગામા-શહેરના ખ્યાતનામ સેવક સવારે દૂધ લેવા નિકળ્યા હતા. એમાં ગોળીબારમાં એમનું મૃત્યુ થઈ ગયું...

પેલો મિત્ર કહે, જોયું, આવા સજ્જન લોકો વિના કારણે પણ દુર્ઘટનાનો ભોગ બને છે જયારે આવાં તોફાન શરુ કરનારા નાશી આરામથી લાપતા થઈ જાય છે. એમને કંઈ થતું નથી.

બીજા મિત્રના હાથમાં ડાંખડી સાથેનું ગુલાબ હતું. તે મિત્રને આપતાં કહ્યું, મિત્ર આ ગુલાબ તને આપું છું. તને ગુલાબ જ દેખાશે તેનાં કાંટા નહીં. લોકો ગુલાબ અને તેની સુગંધ જ યાદ રાખે છે. કાંટા નહીં, એ સજ્જને પોતાના કાર્યોની સુગંધ મૂકી છે લોકો એને જ યાદ રાખશે.

ધાર્મિક યાત્રાસ્થાનોમાં સલામતી વધુ ચુસ્ત-દુરુસ્ત બનાવવાની તાકીદ

તંત્રીસ્થાનેથી....

ઈસ્લામના સૌથી પવિત્ર શહેર મક્કામાં હજયાત્રાના અંતિમ તબક્કામાં શેતાનને પથ્થર મારવાની રસમ અદા કરવામાં આવે છે. ગયાં કેટલાંક વર્ષો દરમિયાન થયેલ દુર્ઘટનામાંથી બોધપાઠ લીધો હોત તો ચાલુ વર્ષે બનેલ દારુણ દુર્ઘટના અટકાવી શકાઈ હોત. બકરી ઈદના પવિત્ર તહેવારના દિવસે જ મક્કામાં સેંકડો હજયાત્રીઓ કચડાઈ મર્યા અને હજારો ઘાયલ થઈ ગયાં. શેતાનને ઢેખાળા મારવાની પ્રતીકાત્મક રસમ દરમિયાન વધુ પડતી ભીડ જામી ગઈ એમાં આફ્રિકન મૂળના હજયાત્રીઓમાં મચેલી ભાગદોડ આ દુર્ઘટનાના મૂળમાં હોવાનું બહાર આવ્યું છે. અધિકૃત મૃત્યુ આંક સાતસો તેર જેટલો છે પણ ઘાયલો અને ગુમશુદા હજયાત્રીઓની કુલ સંખ્યા ઘણી વધારે છે. આ દારુણ દુર્ઘટનામાં કેટલાક કમનસીબ ગુજરાતી હજયાત્રીઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. ધર્મસ્થાનોમાં વધુ પડતી ભીડ એકઠી થાય છે ત્યારે અચાનક કોઈ અફવા ફેલાવાથી અથવા વધુ પડતાં ઉત્સાહમાં એકમેકથી આગળ નીકળી જવાની હોડને લીધે આ પ્રકારની ઘટનાઓ બનતી રહે છે. મક્કામાં સાઉદી અરબ સરકાર જડબેસલાક વ્યવસ્થા ગોઠવતી હોવા છતાં આવો અકસ્માત સરજાયો છે તેથી ઘણાં પ્રશ્નાર્થો ઊભા થશે.

વરસોવરસ ઈસ્લામના અનુયાયીઓની વસ્તી કૂદકે ને ભૂસકે વધતી રહે છે અને દરેક મુસલમાન જીવન દરમિયાન ઓછામાં ઓછી એક વાર હજયાત્રા કરવા ઈચ્છતો હોય છે. હજયાત્રા માટે મુકર્રર કરાયેલ નિયમો મુજબ પોતાની તમામ દુન્યવી ફરજો અદા કરી ચૂકી હોય, માથે કોઈ દેવું ન હોય એવી વ્યક્તિ જ હજયાત્રા માટે લાયક ગણાતી હોઈ મોટા ભાગના હજયાત્રીઓ ઉંમરલાયક હોય છે. સ્વાભાવિક છે કે સ્ત્રીઓ વધુ પડતી ધાર્મિક હોવાને કારણે આવા યાત્રાળુઓમાં એમની સંખ્યા પણ નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં હોવાની. શેતાનને પથ્થર મારવા સિવાયની તમામ રસમો આરામથી અદા થઈ જતી હોય છે, પરંતુ આ એક એવી રસમ છે જેમાં વીણી વીણીને કાંકરા ઢેખાળા ભેગા કરવાના હોય છે અને તે શેતાનના પ્રતીક સમી દીવાલ સામે ફેંકવાના હોય છે. આમાં અતિઉત્સાહને કારણે દોડભાગ મચી જવાની સંભાવના રહે જ. તંત્ર આ રસમમાં વધુ પડતી ભીડ ભેગી થતી રોકી ન શકે તે ઘણી જ કમનસીબ બાબત છે. બનવાજોગ કે આ રસમ નિશ્ચિત સમયગાળા દરમિયાન જ પાર પાડવી પડતી હોય. એથી તંત્ર પણ લોકોને શેતાનના ખડક તરફ ધસી જતા અટકાવવામાં નિષ્ફળ જતું હોય તે બનવાજોગ છે. ધાર્મિક રૂઢિગત પરંપરાઓ જયારે માનવીની જિંદગી માટે જોખમરુપ બનતી હોય છે ત્યારે એમનામાં સમયોચિત ફેરફારો અને નિયંત્રણો અનિવાર્ય બની જાય. ભારતમાં કુંભમેળામાં આવી જ દુર્ઘટનાઓ બનતી રહે છે. હરદ્વાર, પ્રયાગ અને અગાઉ નાસિક ખાતે આયોજિત કુંભ દરમિયાન હજારો લોકો ઘવાયા હોવાની વાત સુવિદિત છે. કુંભસ્નાન માટે જામેલી ભીડને કારણે હરદ્વાર અને નાસિકમાં આવી દુર્ઘટનાઓ પછી ત્રણ વર્ષ અગાઉ પ્રયાગમાં જડબેસલાક વ્યવસ્થા ગોઠવવામાં આવી, તંત્ર પણ ખડેપગે રહ્યું હતું પરંતુ રેલવે સ્ટેશન પર ભીડ જામતાં એથી વધુ મોટી દુર્ઘટના બનવા પામી હતી. કેટલાંક તીર્થસ્થાનોમાં દર્શનાર્થીઓની પડાપડીમાં આવી દુર્ઘટના બનવા પામી હતી. કેટલાંક તીર્થસ્થાનોમાં દર્શનાર્થીઓની પડાપડીમાં આવી દુર્ઘટનાઓ બનતી રહે છે. નૈના દેવીથી લઈ ડાકોર સુધીના કિસ્સા જાણીતા છે. માનવીની આસ્થા જ એના મોતનું નિમિત્ત બની જાય એથી મોટી વિટંબના કઈ હોઈ શકે? મન મનાવવા પૂરતા આવી દુર્ઘટનાઓમાં જીવ ગુમાવનાર શ્રદ્ધાળુનાં સ્વજનો એમના મૃત્યુને 'ગ્લોરિફાય' કરવાનો પ્રયાસ કરે છે. એમને અલ્લાહએ કે ઈશ્વરે એની રહેમત કે ખિદમતમાં બોલાવી લીધાં એવું આશ્વાસન તો આત્મવંચના જ ગણાય. આવી દુર્ઘટનાઓનું પુનરાવર્તન ન થાય તે માટે વ્યક્તિગત સ્તરેથી લઈ વહીવટતંત્ર સુધી બધાએ વધુ સજાગ બનવાની આ તાકીદ છે.

બાળકો, મિત્રો કે ગમતી વ્યક્તિઓને નાની નાની સંવેદનશીલ નોંધ લખીને અને સંબંધોને તરોતાજા અને જીવંત રાખીએ

"I miss you when you are at school but I am proud of how hard you are working to learn new things. mommy loves you lot." આ શબ્દો છે પ્રિયંકા રોહનના કે જે અમેરીકામાં રહે છે. તમને જાણીને નવાઈ લાગશે કે તેના પાંચ વર્ષના દીકરાના **lunch box** માં **yammy tasty healthy food** ની સાથે એક નાનકડી ચબરખીમાં રોજ આવું કંઈક લખીને મૂકે છે ! વાત સાવ નાની અમથી છે અને ખૂબ સરળ શબ્દોમાં લખાયેલી છે પણ એક સંવેદનશીલ વ્યક્તિત્વને વિકસાવવા માટે ખૂબ જ અગત્યની છે; મહત્ત્વની છે. આપણે સતત લોકોને ફરિયાદ કરતાં સાંભળ્યા છે કે આજકાલના બાળકો સંવેદનશીલ રહ્યા જ નથી; કોઈની લાગણીઓનું મૂલ્ય સમજતા જ નથી પરંતુ, આ માટે જવાબદાર કોણ ? પાંચ વર્ષના બાળક માટે શાળાએ જવું કેટલું તકલીફભર્યું હોય છે એ તો આપણે સૌ જાણીએ જ છીએ ત્યારે એવામાં બહારની દુનિયામાં પ્રવેશ કરવા કટિબદ્ધ બનેલ આ નાનકડા જીવને એક 'મા'થી વિશેષ કોણ સમજી શકે ? **"Eat your Favourite lunch and get some energy to learn someting new today. I am waiting for you."** આ પ્રકારના શબ્દો જયારે બાળક **lunch break** માં વાચે ત્યારે તેની **moral strength** કેટલી વધી જતી હશે ? તેના ચહેરા પર એક અનેરી રોનક-ચમક ઝળકી જતી હશે !

આજના આ **hi-tech** યુગમાં **Paper** પર લખીને આપવાનું સાવ જ ભૂલાઈ ગયું છે. **SMS, MMS** આ તમામનું ચલણ વધ્યું છે. પણ માત્ર બે-ચાર લીટીમાં લખાયેલા આ પ્રકારના સંવાદોનું મૂલ્ય કંઈક અનોખું જ હોય છે. એ **life time momery** બનીને તમારા સંસ્મરણોમાં આજીવન અકબંધ જળવાયેલી રહે. અને આ ઉપરાંત બાળકોમાં નાનપણથી જ આ પ્રકારની ટેવ વિકસાવવામાં આવે તો તેઓ પણ મૌલિક અને પોતાના વિચારોને પ્રદર્શિત કરતી આ પ્રકારની **note** ચોક્કસ લખતા થાય. કૉલેજમાં ઘરથી દૂર **admission** લઈને **hostel** જનાર દીકરીના બેગેજમાં મમ્મી-પપ્પાએ લખેલી આવી જ કોઈ નાની ચબરખી તેના માટે એક ગજબના પ્રેરણાસ્રોત સમાન બની રહે. તે જ રીતે પોતાના રુમમાં કોઈ એક **drawer** માં પુત્રીએ પણ મમ્મી-પપ્પાને સંબોધીને આવી કોઈ નાની ચરબખીમાં **'I will miss you mom-dad'** એવું લખ્યું હોય ત્યારે એ ચિઠ્ઠી મા-બાપ માટે દીકરીથી દૂર રહેવાની આ પળોમાં એક સજ્જડ આધારનું કામ કરી જતી હોય છે. આપણે સૌ જાણીએ છીએ તેમ પુત્ર-પુત્રીને પત્ર લખવાની આ પરંપરા વર્ષોથી ચાલી આવી છે.

ગાંધીજીના તેમના પુત્રોને લખાયેલા પત્રો, પંડિત જવાહરલાલ નહેરુના ઈન્દિરાજીને લખાયેલા પત્રો તેમજ આવા અનેક મહાન હસ્તીઓના પત્રો આપણે ત્યાં પ્રકાશિત થયેલા છે. પણ હવે લાંબા-લાંબા પત્રો લખવા કે વાંચવાનો કોઈ પાસે સમય ન હોય ત્યારે આ પ્રકારની ટૂંકી નોંધ સંબંધોને પુનઃપ્રસ્થાપિત કરવામાં તેમજ તરોતાજા રાખવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. સંવેદનશીલ બાળકો જ સંવેદનશીલ સમાજનું ઘડતર કરી શકશે. આવા બાળકોને માતા-પિતાના પ્રેમ અને હૂંફનો અહેસાસ થવાને કારણે તેઓ **depression** શિકાર પણ નહિ બને તેમજ કોઈ પણ ખોટું કાર્ય કરતાં પહેલાં એકાદ ક્ષણ માટે વિચારશે કે મમ્મીને આવું કરીશ તો ગમશે કે નહિ ? રાષ્ટ્રીય શાયર ઝવેરચંદ મેઘાણીના જોડિયા પુત્રો મસ્તાન-નાનક માંડ એકાદ વર્ષના હતા ત્યારે ઝવેરચંદ મેઘાણીનાં પ્રથમ પત્ની દમયંતીબેનનું નિધન થયેલું. ઝવેરચંદ મેઘાણી અવારનવાર પુત્રોને પત્ર લખતા;

''તમારી પ્રત્યેક શક્તિનો ખૂબ વિકાસ થજો. જીવનની કોઈ પણ વિટંબણા તમને ડરાવે નહીં. તણખલા જેવી તુચ્છ લાગે. એવું પરાક્રમ તમારામાં પ્રકટ થજો.

તમે ફક્ત ભાઈઓ નથી. મિત્રો છો. જન્મસંગાથીઓ છો, એકબીજાના પૂરક છો, એક જ પંથના તીર્થ-યાત્રીઓ છો. શરીરે જુદા છતાં એકરસ અને એકરુપ છો એમ માનજો.''

તમારા બેઉને કલ્યાણ ઈચ્છતો તમારો પિતા - ઝવેરચંદ.

તો આવો આપણે પણ આજથી જ આપણા બાળકો, મિત્રો કે ગમતી વ્યક્તિઓને આવી જ નાની નાની સંવેદનશીલ નોંધ લખીને અને સંબંધોને તરોતાજા અને જીવંત રાખીએ.

- nehalgadhavi101@gmail.com

અમેરિકા અને કેનેડાની જેમ જ ભારત પણ કન્ટ્રી ઑફ ઈમિગ્રન્ટ્સ

ઈતિહાસના આ મહાજ્ઞાની ન્યાયાધીશે સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશ તરીકે ચુકાદો : માત્ર ૮ ટકા આદિવાસી જ ભારતના મૂળનિવાસી

મોરનાં ઈંડા ચીતરવાં ના પડે: આજકાલ વિવાદોમાં ગાજતું રહેલું એક નામ એટલે જસ્ટિસ માર્કન્ડેય કાટ્જૂ. દાદા ડૉ.કૈલાશનાથ કાટ્જૂ મૂળે કાશ્મીરી બ્રાહ્મણ, પણ મધ્ય પ્રદેશમાં આવીને વસ્યા. મશહૂર ધારાશાસ્ત્રી. પંડિત જવાહરલાલ નેહરુની સરકારમાં કાયદા પ્રધાન, ગૃહપ્રધાન અને સંરક્ષણ પ્રધાન હતા, પણ મૂળે તો આઝાદીની લડતમાં અગ્રેસર હતા. ઓરિસ્સા અને પશ્ચિમ બંગાળના રાજ્યપાલ રહ્યા. મધ્યપ્રદેશના મુખ્યમંત્રી પણ. જસ્ટિસ માર્કન્ડેય કાટ્જૂના પિતા પણ અલાહાબાદની વડી અદાલતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ રહ્યા. પરિવારમાં પણ ઘણા ધારાશાસ્ત્રી અને ન્યાયાધીશ રહ્યા. જસ્ટિસ માર્કન્ડેય પ્રેસ કાઉન્સિલ ઑફ ઈન્ડિયાના બહુચર્ચિત અધ્યક્ષ પણ રહ્યા. લાગ્યું એવું લખવા અને બોલવા માટે જાણીતા આ મહાનુભાવ મહાત્મા ગાંધીને બ્રિટિશ એજન્ટ કે સુભાષચંદ્ર બોઝને જાપાનના એજન્ટ કહે ત્યારે ઈતિહાસના ઘટનાક્રમને આગળ કરીને પોતાની વાતની માંડણી કરે છે. એટલે સંસદ એમની વિરુદ્ધ એકીઅવાજે વખોડતો ઠરાવ કરે તો પણ ક્ષમાપ્રાર્થના કરવાને બદલે એને સુપ્રીમમાં પડકારવાનું પસંદ કરે છે.

જસ્ટિસ કાટ્જૂનાં વિવાદસર્જક સત્યો, તથ્યો કે તારણો એમના બ્લૉગ 'સત્યમ્ બ્રુયાત્'માં પ્રગટે ત્યારે ઘણા છળી ઊઠે છે તો બીજા ઘણા એમના પર વારી જાય છે. સ્વાતંત્ર્યવીર સાવરકરને ભારતરત્ન આપવાની શિવસેના તરફથી ઝુંબેશ આદરવામાં આવે ત્યારે જસ્ટિસ કાટ્જૂ બ્રિટિશ સત્તાવાળાઓ સમક્ષ ક્ષમાપ્રાર્થના કરી આંદામાનના જેલવાસમાંથી વિ.દા. સાવરકરે મુક્તિ મેળવી હોવાનાં નેશનલ આર્કાઈવ્ઝમાં હયાત દસ્તાવેજી તથ્યોને આગળ કરવાની હિંમત દાખવી ઘણાનો ખોફ વહોરવા છતાં 'સત્યમ્ બ્રુયાત્'નો આલાપ અખંડ રાખે છે.

સામે પૂર તરવાનાં જોખમોથી વાકેફ હોવા છતાં સુપ્રીમ કોર્ટના આ નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ કાયમ કડવાં સત્યોને સમાજ સમક્ષ મૂકવાની હિંમત દાખવતાં બુદ્ધિજીવીઓની પોચટ-પ્રકૃતિને મહેણાં મારવાનું કામ કરતાં સ્વતંત્ર ભારતના નાગરિકોનો સાચો ધર્મ નિભાવવા દર્શાવવાનું પસંદ કરે છે. વિવાદને ખાતર વિવાદ સર્જવાનું એમને પસંદ નથી, પણ સચ્ચાઈનો રણકો વ્યક્ત કરવામાં વિવાદ થાય તો એની પરવા પણ નથી. ઈતિહાસના આ મહાજ્ઞાની ન્યાયાધીશે સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશ તરીકે મહારાષ્ટ્રની એક આદિવાસી ભીલ મહિલાને નિર્વસ્ત્ર કરીને ગામમાં ફેરવવાનો અત્યાચાર કરાયાની ઘટના સંદર્ભે મહારાષ્ટ્ર સરકાર અને સમાજનો ઉધડો લેતાં ૫ જાન્યુઆરી ૨૦૧૧ના રોજ સાથી ન્યાયાધીશ જ્ઞાનસુધા મિશ્રા સાથે આપેલો ચુકાદો એ ખટલાના સંદર્ભમાં જ નહીં, સમગ્ર દેશના ઈતિહાસના સંદર્ભમાં પણ અમર થઈ ગયો છે.

ભારત દેશના મૂળ નિવાસીઓ કોણ? એ સંદર્ભે વાદવિવાદ ઘણા વખતથી ચાલતો રહ્યો છે. ઈતિહાસકારોમાં પણ આર્યો-અનાર્યો કે આર્ય-દ્રવિડોની થિયરીની ચર્ચા રહી છે. આર્યો બહારથી આવ્યા અને દ્રવિડો જ આ દેશના મૂળ નિવાસી એવી થિયરી પર તો તમિળનાડુનાં રાજકારણ ખેલાતાં રહ્યાં. સંઘ પરિવાર આર્યો બહારથી આવ્યાનો પ્રતિવાદ કરતો રહ્યો, પણ

મહાત્મા ગાંધીને બ્રિટિશ એજન્ટ કે સુભાષચંદ્ર બોઝને જાપાનના એજન્ટ ગણાવતા જસ્ટિસ માર્કન્ડેય કાટ્જૂએ સ્વાતંત્ર્યવીર સાવરકરને બ્રિટિશ સત્તાવાળાઓ સમક્ષ ક્ષમાપ્રાર્થના કરી આંદામાન જેલવાસમાંથી મુક્તિ મેળવ્યાનું કહી વિવાદ સર્જ્યો

જસ્ટિસ માર્કન્ડેય કાટજૂએ ઉપરોક્ત ચુકાદાથી દેશ- વિદેશના ઈતિહાસકારો જ નહીં, વિચારકોના પણ વિચારની દિશા જ બદલી નાંખી. એમણે ચુકાદામાં નોંધ્યું કે આ દેશની ૯૨ ટકા પ્રજા વાયવ્ય ભારત કે ઈશાન ભારતની બહારથી આવેલી છે. માત્ર ૮ ટકા આદિવાસી જ આ દેશના મૂળ નિવાસી છે. અમેરિકા અને કેનેડાની જેમ જ ભારત પણ વિદેશથી આવેલાઓનો દેશ (કન્ટ્રી ઑફ ઈમિગ્રન્ટ્સ) છે. જસ્ટિસ કાટ્જૂએ નોંધ્યું છે: ''અત્યંત અમાનુષી અત્યાચારોના ભોગ બન્યા છતાં ભારતના આદિવાસીઓ મહદ્અંશે દેશની બિન-આદિવાસી પ્રજા કરતાં ઊંચાં નીતિમત્તાનાં ધોરણો જાળવતા રહ્યા છે.તેઓ સામાન્ય રીતે છેતરપિંડી કરતા નથી, જુઠ્ઠાણાં ઓકતા નથી અને બીજા ઘણા બિન-આદિવાસીઓની જેમ દુષ્કૃત્યોમાં સંડોવાતા નથી. ચારિત્ર્યમાં તેઓ મહદ્અંશે બિન-આદિવાસીઓ કરતાં ઉચ્ચકોટિના હોય છે. તેમને કરાયેલા ઐતિહાસિક અન્યાયના નિવારણનો સમય આવી પહોંચ્યો છે.''

દેશના ઈતિહાસમાં આદિવાસી પ્રજાને અન્યાય કરાયાનાં શરમજનક પ્રકરણો સમાયેલાં હોવાનો ઉલ્લેખ કરતાં જસ્ટિસ કાટ્જૂ નોંધે છે: ''આદિવાસીઓને રાક્ષસ કે અસુર જેવા શબ્દોથી સંબોધવામાં આવ્યા છે. તેમની મોટી સંખ્યામાં કત્લેઆમ કરાઈ છે. તેમના બચવા પામેલાઓના વંશજોને હલકા પાડવા કે અપમાનિત કરવા કે તેમના પર સદીઓથી ત્રાસ ગુજારવામાં કોઈ કસરરખાઈ નથી. તેમની જમીનો છીનવી લેવાઈ અને જંગલો કે ડુંગરો ભણી તેમને ખદેડી મૂકવામાં આવ્યા. તેમને ગરીબી, નીરક્ષરતા, રોગચાળા વગેરેની સ્થિતિમાં સબડવા દેવાયા. હજુ પણ કેટલાક લોકો જંગલ અને ડુંગરાળ ક્ષેત્રની જમીનોનાં ઉત્પાદન પર જીવનનિર્વાહ કરી રહેલા આદિવાસીઓને એનાથી પણ વંચિત કરવાના પ્રયત્નમાં છે.''

જસ્ટિસ કાટ્જૂ મહાભારતના આદિપર્વના એકલવ્યની કથા ટાંકે છે. એકલવ્ય દ્રોણાચાર્ય કને ધનુર્વિદ્યા મેળવવા ઈચ્છુક હોવા છતાં એ વિદ્યા આપવાને બદલે દ્રોણાચાર્યે તો પોતાના લાડકા શિષ્ય અર્જુનના હિતની રક્ષા કાજે એકલવ્યનો જમણો અંગૂઠો ગુરુદક્ષિણામાં લઈ લીધો હતો. જસ્ટિસ કાટ્જૂ દ્રોણના આ કરતૂતને શરમજનક લેખાવે છે. એમનો પ્રશ્ન છે કે એકલવ્યને વિદ્યા આપ્યા વિના ગુરુદક્ષિણા લેવાનો કયો અધિકાર હતો અને એ પણ જમણા હાથનો અંગૂઠો?

''સમગ્ર દેશની ફરજ છે કે આદિવાસીઓનાં હિતની રક્ષા કરવામાં આવે. તેમને આર્થિક અને સામાજિક દરજ્જો અપાય. તેમનું શોષણ થાય નહીં. તેમના પર અત્યાચાર ગુજારવામાં ના આવે. તેઓ આ દેશના મૂળનિવાસી હોવાથી એમને એનો મોભ્ભો પ્રાપ્ત થવો ઘટે.'' એવું નોંધવાની સાથે જ જસ્ટિસ કાટ્જૂએ ભીલ પ્રજાની બાહોશી અને મહાન ભારતીય લડવૈયા તરીકેની છાપ તથા ભારતીય લશ્કરમાં ભીલોએ મેળવેલી ઊંચી કીર્તિનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો છે.

ભારતને બહારથી આવેલાઓનો દેશ (કન્ટ્રી ઑફ ઈમિગ્રન્ટ્સ) ગણાવતી વેળા ન્યાયાધીશ કાટ્જૂ હજુ આ સંદર્ભમાં વધુ સંશોધન કાર્ય હાથ ધરવાની આવશ્યકતા પણ પ્રતિપાદિત કરે છે. ભારતની અનેકતામાં એકતાની વાત પણ એ છેડે છે. નોર્થ અમેરિકા (યુએસએ અને કૅનેડા) જેમ મહદ્અંશે છેલ્લી ચાર-પાંચ સદીઓથી યુરોપ ભણીથી આવેલા લોકોથી બનેલો પ્રદેશ છે, એમ હજારો વર્ષ સુધી ભારતનો ફળદ્રુપ અને સેંકડો નદીઓવાળી જમીનનો પ્રદેશ વાયવ્ય અને ઈશાન બાજુથી લોકોને પોતાના ભણી આકર્ષતો રહ્યો છે. જસ્ટિસ કાટ્જૂનો અંદાજ છે કે ભારતની ૯૨ ટકા વસ્તી આવા બહારથી આવેલા લોકોની વંશજ છે. એટલે જ તેઓ ભારતને 'કન્ટ્રી ઑફ ઈમિગ્રન્ટ્સ' ગણાવતાં માંડ ૮ ટકા આદિવાસીઓને જ મૂળનિવાસી લેખવાનું પસંદ કરે છે. અમેરિકાની યુનિવર્સિટીઓ અને ભારતીય યુનિવર્સિટીઓ અને સંસ્થાઓના ઉપક્રમે જસ્ટિસ કાટ્જૂએ ''વૉટ ઈઝ ઈંડિયા?'' પર વ્યાખ્યાનો પણ આપ્યાં છે. ચુકાદામાં જસ્ટિસ કાટ્જૂ જે આધારો ટાંકે છે એ પણ ખૂબ પ્રમાણભૂત જણાય છે. 'વર્લ્ડ ડિરેક્ટરી ઑફ માયનોરિટીઝ એન્ડ ઈન્ડિજિનિયસ પીપલ્સ-ઈંડિયા'ને આધારે ૧૭મી સદીમાં મહારાષ્ટ્રના ભીલોને નિર્દયપણે કઈ રીતે કચડવામાં આવતા હતા એની વાત પણ તેમણે નોંધી છે. ''કોઈ ગુનેગાર પકડાય અને એ જો ભીલ હોય તો એ પુરુષ કે સ્ત્રીને તત્કાળ એ જ સ્થળે મોતને ઘાટ ઉતારાતો હતો. ઐતિહાસિક પ્રમાણો કહે છે કે સમગ્ર ભીલ સમાજને મોતને ઘાટ ઉતારીને સાફ કરવાની પેરવી કરાઈ હતી. એટલે તો ભીલો ડુંગરાળ પ્રદેશ અને જંગલના અંતરિયાળ પ્રદેશ ભણી ધકેલાતા જતા હતા.''

જે જસ્ટિસ કાટ્જૂ ભારતના ઈતિહાસ અંગે પુનર્વિચાર કરવાની ફરજ પાડે એવો ઈતિહાસ પોતાના ચુકાદામાં રજૂ કરતા હોઈ એમની વાતોને માત્ર વિવાદસર્જક લેખીને હસી કાઢનારાઓ એમના વ્યક્તિત્વથી સુપેરે વાકેફ જણાતા નથી. લોકરંજક વાતો કરવાને બદલે કાટ્જૂ કટુસત્ય રજૂ કરીને સમાજને ઢંઢોળવાની કોશિશ કરતા હોય ત્યારે એમના પ્રત્યેક વિચાર કે મત અંગે વિશદ ચર્ચા થવી જરૂરી ખરી. શક્ય છે કે તેમના વિચાર કે તેમણે રજૂ કરેલાં તથ્ય આપણને પસંદ પડે તેવાં ના હોય તો પણ ભારતીય દાર્શનિક મહાત્મા ચાર્વાક કે ફ્રેંચ દાર્શનિક વૉલ્તેરના મતે ભિન્નમતનો આદર કરવાની પરંપરાને આપણે વિકસાવીએ તો જ સાચી લોકશાહી દૃઢ બને.

દેશમાં માસાહાર ઉપર પ્રતિબંધ એ બંધારણીયની કલમ ૧૯(૬) મુજબ લાદી શકાય નહિ

દેશની જનતાએ શાકાહારી ખોરાક ખાવો કે માસાહારી ખોરાક ખાવો તે વ્યક્તિગત મામલો છે કોર્ટ આ બાબતે કોઈ નિર્ણય આપી શકે નહિ. દેશમાં જુદા જુદા પ્રાંતમાં રહેતા લોકોની ખાવાની ટેવો અલગ અલગ હોય જ્ઞાતિ, ધર્મ પ્રમાણે રીત રિવાજ અલગ અલગ હોય એક ધર્મમાં પ્રતિબંધ હોય તે બીજા ધર્મમાં માન્ય પણ હોઈ શકે. લોકો પોતાની રીતે નક્કિ કરે કે શાકાહારી રહેવું કે માસાહારી બંધારણની કમલ ૧૪, ૧૯ અને ૨૧ નો ભંગ થઈ શકે નહિ. મ્યુનિસીપાલીટીના કતલખાના બંધ રાખવાના ઠરાવો ગેરકાયદેસર છે. કસાઈને માસ વેચવાના ધંધાના અધિકારનો ભંગ કોર્ટ કરી શકે નહિ. બંધારણની કલમ ૧૯(૧) (ગ) મુજબ કસાઈઓન આ અધિકાર મળેલ છે. પ્રતિબંધ માત્ર પર્યુષણ પૂરતો હતો લાંબા સમય સુધી આવો પ્રતિબંધ લાદી શકાય નહિ કોઈની જ્ઞાતિ કે ધર્મની બાબતને હાની આનાથી પહોંચી શકે નહિ.

ગુજરાતમાં જૈનોની વસ્તી વધુ માત્રામાં છે તેવા સંજોગોમાં અહિંસાના પૂજારી એવા જૈન ધર્મના લોકોની ધાર્મિક લાગણી દુભાઈ નહિ તેટલા પૂરતી ૯ દિવસના પર્યુષણ પૂરતો પ્રતિબંધ યોગ્ય છે પરંતુ લાંબા સમય સુધી આવો પ્રતિબંધ બંધારણની કલમ ૧૯(૬) મુજબ પણ લાદી શકાય નહિ.

સર્વોચ્ચ અદાલતે ૨૦૦૮ માં ચુકાદામાં સ્પષ્ટપણે નોંધેલ છે કે ભારત એવો દેશ છે કે તેમાં જાતજાતના વિચારો ધરાવતા અલગ અલગ લોકો વસે છે તેમના ધર્મ અને સંસ્કાર જુદા જુદા છે બહારથી ભારતમાં આવેલા લોકો ખાવાની ખાસીયતો જુદી જુદી છે. દરેક એકબીજાના સંપ્રદાય અને ધર્મનું માન જાળવે, ભારતના બંધારણમાં ધર્મ નિર્ષેક્ષની વાત છે જ દેશની વિવિધતા જોતા એકતા માટે આ જરૂરી છે શહેનશાહ અકબરના રાજયમાં પણ અન્ય ધર્મની લાગણીને માન આપી તમામ ધર્મનું સંમાન જળવાતું માત્ર ૯ દિવસના માસાહાર કે કતલખાના બંધ કરવાથી કાયદાકીય બંધારણનો ભંગ થતો નથી પરંતુ આવો પ્રતિબંધ કાયમી કે લાંબા ગાળાનો ના હોઈ શકે. શું ખાવું કે શું ના ખાવું તે ફરજીયાતપણે લાદી શકાય નહિ.

જયારે અમુક કોમ કે જૂથને એમ લાગે છે કે કોર્ટમાં તેઓ ફાવે તેમ નથી તેથી રાજકીય રોટલા શેકે છે અને સંપ્રદાય કે ધંધાકીય રાજકીય દબાણ લાવવાનો પ્રયત્ન કરી ખોટો લાભ ખાટવાનો જનતાની લાગણીનો પ્રવાહ પોતાના તરફે કરવાનો નિરર્થક પ્રયત્ન કરી રાજકીય લાભ ખાટે છે. કાયદાકીય પરિસ્થિતિ બાજુએ રાખી પોતાનો કક્કો ખરો કરવા આંદોલનની ધમકી ઉચ્ચારે છે અને રાજય સરકારને બાનમાં લેવાનો પ્રયત્ન કરે છે પરંતુ આવા સમયે રાજય સરકારે મક્કમ વલણ રાખી દરેક ધર્મ પ્રત્યે માનની લાગણી રાખી સર્વ ધર્મ ર્નિષેક્ષ રીતે વર્તવું જોઈએ.

૧૬૧૦ માં શહનશાહ અકબરે પણ હુકમનામું બહારપાડી પર્યુષણમાં કતલખાના બંધ રાખવાનો હુકમ કરેલ છે જે પ્રણાલીને ભારતના બંધારણની જોગવાઈ અનુસારી કોર્ટે હુકમ કરી શકે છે.

ગુજરાત હાઈકોર્ટે ૧૯૮૮ માં આ બાબતે વિગતવાર ચુકાદો આપેલ છે જેને હિંસા વિરોધક સંઘ અને જૈન સમુદાય દ્વારા પડકારવામાં આવતા સુપ્રિમ કોર્ટે ૨૦૦૫ માં વિગતવાર ચુકાદો આપેલ છે એકનો એક મુદ્દો વારંવાર કોર્ટના નિર્ણયાધીન લાવી શકાય નહિ માત્ર ચુકાદાને રાજય સરકારે અનુસરવાનો રહે.

કસાઈઓને માત્ર ૯ દિવસના પ્રતિબંધથી ધંધામાં નુકશાન થતું નથી બંધારણની કલમ ૧૯(૬) મુજબ આવો પ્રતિબંધ લાદી શકાય છે જૈન ધર્મ જુનો ધર્મ છે સદીઓ જુનો છે. અકબરના સમયમાં પણ ૧૨ દિવસનો માસાહાર ઉપર પ્રતિબંધ લદાતો હતો આ દરમ્યાન જીવ હિંસા જવી ના જોઈએ કોઈની પણ ધાર્મિક લાગણી દુભાય તેવું કૃત્ય ના કરવું જોઈએ. પર્યુષણ દરમ્યાન શાંતિ અને સલામતી જળવાય તે રાજય સરકારે જોવું જોઈએ. સર્વોચ્ચ અદાલતે પર્યુષણ પર્વ દરમ્યાન કતલખાના બંધ કરવા સામેના ગુજરાત હાઈકોર્ટના ચુકાદાને રદ કરી માત્ર ૯ દિવસ પૂરતો પ્રતિબંધ જ કાયદેસર ઠરાવેલ લાંબા સમય સુધી કે કાયમી પ્રતિબંધ ધર્મ નિર્પેક્ષ સમાજમાં લાદી શકાય નહિ. રાજસ્થાન હાઈકોર્ટે પણ આ બાબતે ચુકાદો આપેલ છે. માસાહારી ૯ દિવસ શાકાહારી બને તો કાંઈ જ ખોટું થતું નથી. આનાથી કસાઈઓનો ધંધો બંધ થતો નથી.

ઉપરોકત ચુકાદા મુજબ સમગ્ર દેશમાં ૯ દિવસ કે ૭ દિવસ માટે માસાહાર અને કતલખાના ઉપર પ્રતિબંધ યોગ્ય ગણેલ છે અને સુપ્રિમ કોર્ટનો ચુકાદો સમગ્ર દેશને લાગુ પડે છે. આના માટે દરેક રાજયે અલગ અલગ કાયદો પસાર કરવાની જરૂર નથી માત્ર સુપ્રિમ કોર્ટના ચુકાદાનો અમલ જ રાજય સરકારે કરવાનો રહે છે દેશમાં સૈ કોઈએ એકબીજાના ધર્મ પ્રત્યે માનની લાગણી રાખી વર્તન કરવું જોઈએ.

તાજેતરમાં મુસ્લીમ યુવક દ્વારા પીટીશન કરી જો વનસ્પતિમાં પણ જીવ હોય તો ઈદ ઉપર શાકભાજી ખાવા ઉપર પ્રતિબંધની માંગણી કરતા આખા કેસમાં નવો વળાંક આવ્યો છે.